

Californië, Los Angeles
Hanenkam
Timothy Zaal en Matthew Boger

Wyoming, Rock Springs
De Rode Woestijn
Mark Farnham en Stephen Watt

Noorwegen, Oslo
Zwanenzang
Barbora Kysilkova en Karl-Bertil Nordland

**Verenigde
Staten**

Florida, Everglades National Park
Zaaggras
Chris Carrier en David McAllister

Bosnië, Srebrenica

Blauwhelm

Harm Hiddink en Elvir Ahmetović

Israël, Palestina

Qalandia Checkpoint

Noa Gur Golan en Yara Amayra

Rwanda, Ntarama

Het woord als wapen

Alice Mukarurinda en Emmanuel Ndayisaba

*There is a crack in every thing God has made.
Ralph Waldo Emerson, 'Compensation', 1841*

There is a crack in everything that God has made. But through that crevice enters the light of heaven.

Filosoof Benjamin Paul Blood, Optimism: The Lesson of Ages, 1860

*The world breaks everyone and afterward many are strong at the broken places.
Ernest Hemingway, A Farewell to Arms, 1929*

*There is a crack, a crack in everything. That's how the light gets in.
Leonard Cohen, 'Anthem', The Future, 1992*

Friendship is delicate as a glass, once broken it can be fixed but there will always be cracks (that's how the light gets in)

Twitterbericht van Julieanne Reed, verwijst naar Marlene M. Linke, 2009

*Everything is broken. It's how the light gets in.
John Withum, Twitter, 2010*

*We are all broken, that's how the light gets in
Quote van Hemingway volgens Kablil Ashanti op Twitter, 2012*

Inhoud

Voorwoord	13
Qalandia Checkpoint	17
Het woord als wapen	41
1 Emmanuel Ndayisaba	41
11 Alice Mukarurinda	61
Zwanenzang	85
Hanenkam	123
Blauwhelm	161
Zaaggras	201
De Rode Woestijn	223
Slotwoord	283
Verantwoording	287
Dankwoord	293
Bronnenlijst	297

Voorwoord

Na mijn interview met Emmanuel – een Rwandese man die met een machete meer dan twintig mensen vermoordde – kijkt mijn vriendin me onderzoekend aan. Emmanuel en ik spraken elkaar net drieënhalf uur. Ik had geprobeerd hem te begrijpen. Nu staart mijn lief me aan alsof er iets van hem aan mij kleeft. Wat bezielt me om een moordenaar te willen doorgronden en in gesprek te gaan met iemand die kinderen en vrouwen ombracht? Zij had zo'n gesprek niet aangekund, zegt ze. Ook ik vraag me af: waarom wil ik een moordenaar begrijpen? Is er een grens aan begrip opbrengen; is er een grens aan empathie?

Ik houd van loners, van mensen die met één been buiten de samenleving staan, van rafelrandjes. Van mensen die uit hun tijd vallen. Ze intrigeren. Natuurlijk zijn het geen moordenaars zoals Emmanuel. Het zijn outsiders waar ik me van jongs af aan comfortabel bij voelde. Toen ik als student geschiedenis columns schreef voor het universiteitsblad van Antwerpen, portretteerde ik straatmuzikanten. Tijdens mijn studietijd in Praag maakte ik reportages over bedelaars. En als ik nu zou moeten kiezen tussen een gesprek met de premier of een week optrekken met een dakloze die al jaren in het Haagse Bos woont, kies ik zonder meer voor het laatste.

Als opiniëredacteur bij een landelijke krant zie ik steeds vaker hoe mensen met meningsverschillen zich van elkaar afkeren. De ene dag werk ik met een auteur die stellig een standpunt

inneemt; een dag later met een opiniemaker die met evenveel zekerheid het tegenovergestelde verkondigt. Meestal kan ik met beide auteurs overweg. Dat moet ook, gezien mijn rol op de redactie. Maar helaas verdiept de kloof tussen de twee partijen zich vaak per opiniestuk. Ze volharden in het eigen gelijk en intussen halen hun volgers op sociale media elkaar des te fanatieker door het slijk. Een meningsverschil leidt steeds vaker tot vijanddenken. Mensen keren zich van andersdenkenden af en koesteren het eigen gelijk.

De Duits-Joodse filosoof Hannah Arendt, die nazi-Duitsland ontvluchtte en haar werk wijdde aan studies over het kwaad en totalitaire regimes, benadrukte hoe belangrijk het is dat iedereen zijn of haar visie in vrijheid mag geven en met anderen in gesprek kan gaan. Volgens Arendt is het doel van zo'n gesprek niet om tot een consensus te komen, maar om te voorkomen dat conflicten escaleren. Arendt munt de term 'tussenruimte': een denkbeeldige plek die gespreksgenoten met elkaar delen en waar men alles mag beweren en bevragen.

Door mensen met radicaal andere levensvisies te ontmoeten, krijg je ook inzicht in de eigen opvattingen, normen en waarden. Zo'n ontmoeting kan alleen bestaan in een samenleving waarin mensen de tijd nemen om naar elkaar te luisteren. Een andersdenkende heeft het niet per se verkeerd begrepen. Iemand kan op basis van dezelfde informatie tot andere conclusies komen. Het is verleidelijk om ons met gelijkgezinden te omringen. Maar zodra we de gesprekken met andersdenkenden staken, ondermijnen we de fundamenten van een samenleving.

Dit is een boek over vriendschappen: *onwaarschijnlijke vriendschappen*. Over mensen die ondanks extreme tegenstellingen toch naar elkaar toe groeiden. Een Rwandese moeder raakte bevriend met de man die haar dochter vermoordde; een Ame-

rikaanse queer man sloot vriendschap met de neonazi die hem voor dood achterliet in een steeg; een jongen bouwde een band op met de man die hem ontvoerde, door het hoofd schoot en hem in een onherbergzaam natuurgebied dumpte. Ik zocht de extremen op: hoe groter de kloof die de geïnterviewden overbrugden, hoe onwaarschijnlijker de vriendschap.

Deze verhalen gaan over vijandschap en vriendschap, over goed en kwaad, maar ook over verandering: van idealen, standpunten en vijandbeelden. Daders én slachtoffers veranderden. Ze gingen elkaar niet langer als het te bestrijden kwaad zien. Dat biedt hoop: zelfs de meest extreme tegenstellingen blijken overbrugbaar.

Je kunt begrip opbrengen voor een dader en tegelijk meevoelen met zijn slachtoffer. Een misdrijf wordt niet minder waar, heftig of pijnlijk als we weten wat de dader ertoe bewoog. Wel wordt het begrijpelijker: in het beste geval valt er lering uit te trekken – en soms is er zelfs verzoening mogelijk.

Jaren voordat Emmanuel mensen vermoordde, zong hij als tiener in een kerkkoor – voor Hutu's én Tutsi's. Als scholier droomde hij van een studie Engels. Waar, wanneer en waarom ging het mis? Hoe komt iemand tot een gruwelijke daad? En hoe komt hij tot inkeer?

De verhalen in dit boek spelen zich af in de binnenlanden van Rwanda, in de buurt van Israëliische grensposten, bij het hek van de enclave Srebrenica, in de straten van West-Hollywood, bij een kunstgalerie in Oslo en in een Amerikaanse gevangenis. Ik ging op zoek naar mensen in conflictgebieden en slachtoffers van onheil. Van hen wilde ik horen wat er nodig is voor verzoening en vriendschap. En ik legde hun de vraag voor: is er een grens aan elkaar begrijpen?

Wie?

Noa Gur Golan groeit op in Israël. Als ze voor haar studie op uitwisseling gaat naar Italië, ontmoet ze voor het eerst een Palestijn.

Yara Amayra groeit op in de Westelijke Jordaanoever. Ze woont dicht bij zee, maar nog dichterbij de muur die Israël en Palestina van elkaar scheidt.

Waar?

Israël, Italië en Palestina

Wanneer?

2014

Qalandia Checkpoint

De negentienjarige Noa Gur Golan heeft haar mobiel op stil gezet. Berichten en nieuwsnotificaties zullen haar niet verraden. Ze draagt een zomerjurkje, heeft een zonnebril op, slippers aan de voeten en een rugzak om. De Israëlische Shorresh-sandalen waar ze normaal altijd op loopt, liet ze vanmorgen thuis. Ze is vandaag vermomd als toerist.

Als bus 18 op Damascus Gate aankomt, stapt ze vooraan in. De chauffeur is een grote man. Vanachter haar zonnebril knikt Noa vriendelijk naar hem. Hij knikt terug, zet een stempel op haar ticket en stelt geen vragen. Haar paspoort controleert hij niet. De vermomming lijkt gelukt. Noa loopt door naar de achterste bankjes. Ze is nu vreemdeling in eigen land.

Er zitten vandaag enkel mannen in bus 18. Sommigen kijken naar buiten, anderen luisteren muziek. Noa kijkt expres niet op haar telefoon. Niemand mag zien dat de ingestelde taal Hebreeuws is. De bus rijdt vanuit het Israëlische deel van Jeruzalem naar Ramallah, op de Westelijke Jordaanoever. Daar wil Noa haar Palestijnse vriendin Yara opzoeken. De stad ligt in voor Israëliërs verboden gebied, dus Noa heeft zich goed op deze reis voorbereid: ze moet de risico's zo klein mogelijk maken. Mocht iemand haar iets vragen, dan zal ze in het Engels antwoorden. Ze kijkt strak naar buiten. Een enkele keer maakt ze met haar mobiel een foto van het uitzicht. Hoewel niemand haar in de gaten lijkt te houden, laten haar klamme handen afdrukken achter op het toestel. Dit is Israël. Hier kan

altijd iets gebeuren. Ze weet het, ze kent het. Het is 2017, drie jaar nadat Israëlische elitetroepen op 8 juli 2014 de Gazastrook binnenvielen. Het leidde tot een van de bloedigste confrontaties in decennia. Noa weet: in dit land kun je zomaar op het verkeerde moment op de verkeerde plek zijn.

Als de bus bij Qalandia Checkpoint aankomt, neemt ze een slok water. Voor ze bij Yara is, moet ze deze controlepost passeren. De bus mindert vaart, soldaten stellen zich aan weerszijden van het voertuig op en kijken nors naar binnen. Onwillekeurig denkt Noa aan wat er zou kunnen gebeuren. Ze staart naar de hekken en de wachttorens langs de weg, naar de stroken asfalt waar auto's geparkeerd kunnen worden en waar soldaten mensen dagelijks fouilleren. Hier worden voorbijgangers arrestanten. Het ergste wat me kan overkomen, denkt Noa, is dat ik naar de gevangenis moet. En daar heb ik al gezeten.

Ze groeit op in Netanja, een rechts-conservatieve stad aan de kust van Israël. Elke ochtend opent ze haar slaapkamerraam zodra ze wakker wordt, dan snuift ze de zeelucht op en kijkt uit over het water. Noa koestert de zee als uitzicht. De golven zien, en dan de dag beginnen: ze kan zich geen beter ontwaaken indenken. Ze hoeft de straat slechts over te steken om het water in de armen te vallen. Noa draait zich om en glijdt met haar ogen langs de muren van haar slaapkamer, soms blijft haar blik haken aan de fotolijsten van familie en vrienden. Op een prikbord boven haar bed prijkt een kleurrijke briefkaart. De opdruk: ALS OORLOG HET ANTWOORD IS, STELLEN WE DE VERKEERDE VRAGEN.

De eerste keer dat Noa het woord 'Palestijn' hoort, is ze zestien jaar. Het is de zomer van 2014 en ze heeft een gesprek met de toelatingscommissie van haar studie. Ze gaat naar het United World College in Italië, een onderwijsinstelling die klassen samenstelt met studenten van verschillende nationa-

liteiten, culturen en religies. Noa kreeg een beurs en zal van 2014 tot 2016 een van de studenten zijn. Een paar weken voor haar vertrek is de strijd om de Gazastrook ontbrand.

Een van de commissieleden gebruikt het woord ‘Palestijn’. Ze doelen op een leeftijdsgenoot, iemand uit haar regio, begrijpt Noa. Ook zij ontving een studiebeurs. Die Palestijn is iemand uit Palestina, uit Hebron. Noa herhaalt het woord in gedachten. Van haar basis- en middelbare school kende ze louter het woord ‘Palestina’, als benaming voor het gebied dat nu Israël was. Het was ook een van de buurlanden. In Palestina woonden Arabieren, net als in de andere landen die Israël omringden. Zo had ze het geleerd. Een apart woord voor de inwoners ervan kende ze niet.

In Italië krijgt ze bij haar aanmelding veel vragen, over de Gazastrook en de Westelijke Jordanoever, over het leger en de conflicten, maar ook over haar ambities. Noa geeft geduldig antwoord, maar ze denkt slechts: Palestijn. Waarom had ze dat woord niet eerder gehoord?

Ze ontmoet voor het eerst een inwoner van Palestina op de dag dat ze haar studie begint. Noa is in het Italiaanse kustplaatsje Duino voor de openingsdag van het jaar, een maand na het introductiegesprek. In de eetzaal ontmoet ze het meisje uit Hebron. Naïra heet ze. Noa groet haar en vertelt dat zij uit Israël komt, ze is benieuwd naar het meisje uit haar buurland. Naïra begint direct over het conflict in de Gazastrook.

‘Jullie Israëliërs staan ons naar het leven.’

Noa schrikt van haar toon. Ze weet niet goed hoe ze erop moet reageren. Als ze wat bedremmeld stamelt, verhardt Naïra’s stem.

‘Jij wilt ons vermoorden,’ zegt ze. ‘Jij haat ons. Jij haat Palestijnen.’

Ze spreekt Noa aan alsof ze hun eigenhandig kwaad wil doen. Het valt haar op dat Naïra dezelfde woorden gebruikt

als de termen die haar vrienden bezigen om over het geweld te spreken dat Arabieren Israëliërs aandoen. Naïra is harder gaan praten, de gesprekken rondom hen vallen stil. Een jongen komt bij hen staan. ‘Keur jij het Israëliësch geweld goed?’ vraagt hij.

Noa weet dat ze de enige Israëliër is, en ineens voelt ze zich alleen. De discussie over haar land op deze eerste dag, te midden van zoveel mensen, maakt haar onzeker. Ze heeft nog nooit in het Engels over Israël gesproken, ze zoekt de juiste woorden op haar mobiel in Google Translate op. Haar Engels wankelt, net als haar hoofd. Meer mensen mengen zich in de discussie, studenten praten door elkaar heen, het is niet duidelijk wie wat zegt. Naïra verheft haar stem.

‘Jij wilt ons vermoorden,’ herhaalt ze.

Noa weet niet wat ze met de situatie aan moet. Iedereen heeft een mening over haar land. Blijkbaar is haar thuis voor velen een vijand. Ze verontschuldigt zich, draait zich om en verlaat de eetzaal.

Op haar studentenkamer kijkt Noa in de spiegel boven haar wasbak. Ze houdt haar handen onder de kraan en gooit koud water in haar gezicht. De studenten hadden het over beschietingen, over nederzettingen en wraakacties. In naam van mij en mijn land gebeuren verschrikkelijke dingen, dreunt het door haar hoofd. Ze groeide op met andere verhalen. Al haar familieleden dienden in het leger. Haar broers zaten bij de marine. Het verhaal waarmee ze werd grootgebracht, dat Joden na eeuwen van strijd het land Israël hadden gesticht, dat het land bescherming bood tegen de externe bedreigingen, was deel van haar leven. En ze was trots op haar broers, die hadden geholpen de Joodse bevolking te beschermen. Hoe kon het dat iedereen hier zoveel over Israël wist en termen gebruikte die zij niet kende? Het lijkt alsof de studenten hier beter geïnformeerd zijn dan zij. Ze richt zich op en staart haar spiegelbeeld

aan. Misschien kende ze de andere kant van het verhaal niet. Misschien heeft de andere waarheid altijd ontbroken.

Gedachten liggen kriskras overhoop. Naïra komt uit Hebron. Haar woonplaats ligt op nog geen honderdvijftig kilometer van Noa's geboortestad Netanja. Wat wist ze van haar, en van haar land? Noa denkt aan haar tijd op de basisschool. De Eerste Wereldoorlog, de Tweede Wereldoorlog, de Spaanse Burgeroorlog: het maakte niet uit over welk conflict het ging, in alle lessen kreeg ze te horen dat Joden het slachtoffer waren. Palestina was slechts een van de vele daders. De constante strijd rechtvaardigde Israëls sterke zelfverdediging – zo werd haar geleerd. En ze leerde dat Arabieren nu eenmaal Israël omringen. Overal, allemaal Arabieren: een veelomvattende term, als een hoop waar minderheden op werden geworpen, als restjes op een afvalberg.

Ze herinnert zich de vernederende uitspraken die Israëli-sche politici de voorbije jaren deden. Arabieren werden ont-menselijkt. Een jaar eerder nog zei de minister van Industrie, Handel en Arbeid, Naftali Bennett: *'Terrorists should be killed, not released. I already killed lots of Arabs in my life, and there is ab-solutely no problem with that.'* Bennett zou in 2021 premier wor-den. Het klopt, politici schilderen Israëliërs af als slachtoffers, als mensen die moeten vechten tegen omringende landen vol 'wilden'. Maar dat waren politici. Zo dacht zij niet. Noa gooit meer koud water in haar gezicht. De beschuldigende toon van Naïra raakt haar nog steeds, ze kan de verwijten niet uit haar hoofd spoelen.

Noa moet denken aan een dag lang geleden, toen ze met een Arabier in de bus zat. Ze had tot dan toe gedacht dat ze bui-tenlanders respecteerde; het maakte haar niet uit hoe iemand eruitzag. Maar toen ze die dag de bus in stapte en achteraan een vrouw in een hidjab zag, voelde ze spanning. Angst ook. Zou dit een aanslag kunnen zijn, had ze zich afgevraagd, een

terroristische daad van een Arabier waar ze al zo vaak over las? Had deze vrouw kwaad in de zin? Noa staat stil bij die gedachte. Kwamen deze twijfels op doordat ze na jarenlange berichtgeving in de media vooringenomen was? Het onbestemde gevoel zat haar meteen niet lekker, maar ze had zich er niet aan kunnen onttrekken. Vanaf het moment dat ze instapte en die vrouw zag, was ze nerveus geweest. Hoe groeien ideeën en angsten om woorden heen? Niemand van haar familie had ooit iets laatdunkends over Arabieren gezegd, al strooiden media beledigingen gretig rond. Kun je je verhouden tot mensen die je nog nooit hebt ontmoet, vraagt ze zich af nu ze voor de spiegel staat. Of moet je ze eerst tegenkomen? Met Naira is 'de ander' ineens dichtbij gekomen.

Een paar weken later klopt iemand 's avonds op de deur van haar kamer. Als ze opendoet, staat ze oog in oog met een klasgenoot.

'Waarom zit je hier? Waarom verstop je je?'

Hij kijkt Noa onderzoekend aan.

Als ze op haar kamer zitten, vertelt ze over de vragen en de verwijten, over het onbegrip, ze vertelt dat ze is gaan twijfelen aan zichzelf en aan haar land, en dat ze de diners is gaan mijden. De afgelopen tijd heeft Noa geregeld 's avonds in haar eentje op haar kamer gezeten. Ze wil de vragen van medestudenten niet elke avond opnieuw moeten beantwoorden. Telkens informeren klasgenoten of ze gehoor zal geven aan de dienstplicht. Steeds weer vragen ze hoe zij naar de strijd om de Gazastrook kijkt. Soms bevragen ze haar agressief, alsof zijzelf schuld draagt. Ze had nooit gedacht dat ze zou wijken voor vragen. Maar de eetzaal is een nare plek geworden.

Ze probeert haar klasgenoot uit te leggen hoe bedreigend het voor haar voelt. 'Ik zal de mentor erop aanspreken,' zegt hij geruststellend.

Een week later organiseren Noa en hij een klassikaal gesprek. Samen praten ze over de conflicten tussen Palestina en Israël. Noa legt de klas uit dat het haar raakt als studiegenoten haar verbaal aanvallen. En ze vertelt hoe confronterend de nieuwe inzichten zijn. Ze kan de geschiedenis die ze leerde, haar familiegeschiedenis en haar levenservaring en de levenservaring van haar Israëlische vrienden, moeilijk rijmen met de nieuwe informatie, nieuwe historische gebeurtenissen en nieuwe verhalen waar ze hier in Italië over hoort. Hoe kan ze al deze ingewikkelde zaken verwerken? Ze zegt dat ze worstelt tussen het verdedigen van het verhaal dat ze kende en het laten bezinken van de nieuwe informatie. Ze wil haar klasgenoten ook het verhaal laten horen dat zij niet kennen, omdat ze niet in Israël opgroeiden. Tegelijkertijd wil ze begrip en solidariteit tonen voor Palestijnen. Ze zegt: ‘Ik moest naar een ander land om mijn thuis beter te begrijpen.’

Natuurlijk snapt ze de woede en het onbegrip van de anderen. Dat zegt ze ook. De verhalen van haar klasgenoten hebben haar aan het denken gezet. Eigenlijk, zegt Noa tegen haar klas, wist ze zelf al die tijd niet precies in wat voor land ze leefde. Ze kende het bestaan van Palestijnen als volk niet eens. ‘In feite heb ik in een leugen geleefd, of in elk geval slechts de halve waarheid gekend.’

Ze vindt het fijn in Duino mensen te leren kennen uit de Palestijnse gebieden, uit Jordanië, Egypte en andere landen.

‘Jullie lijken allemaal op mij. En ik wil jullie persoonlijke verhalen horen. Ik voel me bevoorrecht dat ik jullie kan leren begrijpen. Ik wil niets liever dan vrienden worden.’

Er klinkt applaus. Sommige leerlingen komen naar haar toe en omhelzen Noa. Na een paar minuten neemt hun mentor het woord. ‘Laten we afspreken dat we elkaar niet persoonlijk aanvallen op het beleid van politici.’

Na die bijeenkomst is de spanning weg. De klas wordt één

geheel, ondanks de vele verschillen en nationaliteiten – precies waar het United World College voor is opgericht, denkt Noa. Naïra wordt haar vriendin.

In 2016 rondt Noa haar studie af en keert ze terug naar Israël. Ze sluit zich aan bij de Women Wage Peace-beweging, een groepering voor vrouwen van alle politieke gezindten die zich gezamenlijk inzetten voor vredesbesprekingen tussen Israël en Palestina. De organisatie nodigt Noa die zomer uit om een speech te geven tijdens de Mars voor Hoop, een meerdaagse voettocht van Zuid- naar Noord-Israël die Palestijnse en Israëliëse vrouwen samen afleggen. Noa aanvaardt de uitnodiging onder één voorwaarde: ze wil de speech met een Palestijnse leeftijdgenoot schrijven en uitspreken.

Een kennis koppelt Noa aan Yara Amayra, een Palestijnse vrouw van haar leeftijd. Ze leren elkaar kennen door te bellen via Facebook. De weken na hun kennismaking schrijven ze op Google Docs aan hun speech. Want hoewel Yara en Noa hemelsbreed nog geen negentien kilometer van elkaar vandaan wonen, iets meer dan de afstand Den Haag-Rotterdam, zijn de plekken waar ze elkaar kunnen treffen schaars. Er staan muren en wetten tussen hen in: Yara heeft een vergunning nodig om Israël in te mogen, en Noa mag niet zomaar naar Yara's geboortestad Ramallah. De Westelijke Jordaanoever valt immers onder Palestijns gezag. 'En dus,' zegt Noa, 'ontstaat onze vriendschap via video-oproepen en Google Docs.'

Op de ochtend van 19 oktober 2016, de dag dat de Mars voor Hoop vertrekt, verzamelen vierduizend Arabische, Palestijnse en Israëliëse vrouwen zich bij Qasr al Yahud aan de oostkant van Israël, iets ten noorden van de Dode Zee. De verzamelplaats ligt in een gebied dat doorkruist wordt door wegen waar zowel Israëliërs als Palestijnen kunnen komen. Op die plek ontmoeten Yara en Noa elkaar voor het eerst. Noa neemt Yara

goed in zich op. Ze zijn ongeveer even lang, ze heeft net als zij donker haar dat over haar schouders golft, en Yara draagt net als zij een witte blouse en een strakke broek. Ze hadden zussen kunnen zijn.

Terwijl ze zich bij de mars voegen, vertelt Noa dat ze er als klein meisje van droomde straaljagerpilot te worden. Ze vertelt over de dienstplicht; in Israël ga je na school naar de universiteit, en daarna het leger in.

‘Een vrouw die het leger aanstuurt, een vrouw die bepaalt. In een mannenwereld!’ lacht Yara.

‘Ik was gek op vliegtuigen,’ vervolgt Noa. ‘Toen wel. Maar als ze me over een paar maanden voor het leger oproepen, zal ik weigeren.’

‘Hoezo?’ roept Yara. ‘Het is stoer! Je moet wel gaan!’

Er valt een stilte.

‘Als ik het leger in ga,’ zegt Noa, ‘moet ik vechten voor Israël. Dan moet ik mogelijk ook tegen Palestijnen strijden. Dan draag ik bij aan een conflict waar ik niet in geloof.’

Yara is even stil. Ze realiseerde zich niet dat Noa aan de andere kant van het conflict staat. Ze beseft hoe absurd haar pleidooi om het leger in te gaan nu klinkt, en barst in lachen uit.

De vrouwenmars slingert door de woestijn: duizenden vrouwen, in het wit gekleed, lopen zij aan zij door het land om de hoop op vrede te symboliseren. Als de mars de bestemming heeft bereikt, roept de organisatie Noa en Yara naar voren. Ze gaan naast elkaar op het podium staan.

‘Wij staan vandaag samen voor jullie, een Israëlische en een Palestijnse jonge vrouw die dezelfde behoeften, hoop en visie voor een betere toekomst delen.’

Dan opent Noa: